

R A H A
E I O L E
S I T Ä M I T Ä
L U U L E T

H A N N U
S O K A L A

Jaako Sokalan (1934–2023) muistolle.

Otavan Kirjasäätiö, Palkansaajasäätiö ja Journalistisen kulttuurin edistämissäätiö ovat tukeneet apurahoilla tutkimus- ja kirjoitustyötä

ISBN 978-951-1-48650-3

© Hannu Sokala ja Kustannusosakeyhtiö Otava 2024

OTAVA
KIRJAPAINO
Keuruu 2024

Sisällys

Esipuhe	7
Johdanto: Anteeksi pyyntö.....	9
1. Kenen rahaa pankki sinulle lainaa?.....	15
2. Soturimunkkeja ja ovelia kultaseppiä – Lyhyt johdatus rahan ja pankkien historiaan.....	37
3. Pankit on luotu kaatumaan	77
4. Ovatko pankkiirit tulitikuilla leikkiviä lapsia?.....	99
5. Mies joka tietää, miten pankkikriisit lopetetaan....	127
6. Sinä iltana presidentti soitti	149
7. Lopuksi: Huonoin mahdollinen pankkimalli	189
Lähteet	199
Hakemisto	211

Esipuhe

*”Haluamme syyttää, syyttää, syyttää, syyttää
On helpompi syyttää muita,
kuin kääntää peili itseemme
Olemme kaikki osa tätä samaa rahapeliä”*

– WALESILÄINEN LAULUNTEKIJÄ REN, *MONEY GAME PART 2*

OLEN TYÖSKENNELLYT TALOUSTOIMITTAJANA vuodesta 1987 – Helsingin Sanomissa, Taloussanomissa, Ylessä ja yrittäjänä. Olen tutkinut taloutta monelta kantilta, aina velkavankeudessa elävistä yrittäjistä globaalitalouteen saakka.

Tästä vajaan 40 vuoden kokemuksesta huolimatta olen ollut tomppeli omissa raha-asioissani. Oman yrityksen hoitaminen osoittautui liian mutkalliseksi, kun en äkännyt ajoissa, että yritysmaailmassa kukaan ei välitä muista, vaan oma etu on ainoa etu. Osittain tästä kokemuksesta maksettujen oppirahojen vuoksi olin jo lähes 60-vuotias, kun ostin oman kodin.

Ostamani talo sijaitsee Tuusulan perukoilla. Vuosi talohankinnan jälkeen viereisen pienen metsätontin omistaja soitti ja kysyi, haluanko ostaa tontin häneltä. Rahaa ei ollut, joten sanoin että kiinnostaisi mutta rahaa ei ole. Hän palasi hieman myöhemmin asiaan ja kertoi pohtivansa rekkakonttien varastoimista tontilleen, käytännössä melkein taloni viereen. Huolestuin ja otin yhteyttä pankkiin.

Olin saanut pankkilainan talon ostoa varten isäni antaman takauksen avulla. Miten ihmeessä saan uuden lainan, mietin. Kerroin pankille uuden tilanteen ja sen, että minulla ei edelleenkään ole varoja, joilla voisin taata uuden lainan. Pankki palasi asiaan seuraavana päivänä ja yllätti minut perin pohjin.

”Olet hoitanut pankkiasiasi niin hyvin, että myönnämme uuden lainan. Samalla voimme purkaa isäsi takauksen, eli sitä ei enää tarvita.”

En osannut sanoa tai kysyä mitään. Pelkäsin, että mitä tahansa sanoisin, pankki voisi huomata sekoittaneensa minut johonkuhun toiseen. Minulla ei ollut talletusta kyseisessä pankissa, eikä palkkapan-kissakaan kuin nimeksi heti palkanmaksun jälkeen. Miten minusta oli tullut aiempaa parempi asiakas, vaikka olin ottamassa vielä lisää velkaa, josta en ikipäivänä selviäisi ennen eläkepäiviä, tai edes niiden aikana?

Kysymys jäi vaille vastausta. Aloin pohtia, mikä selitti pankin toiminnan. Tämä sai minut miettimään, mitä pankit oikeasti tekevät. Tässä kirjassa yritän tehdä siitä selkoa.

KIITÄN LOISTAVAA Riina Nygréniä kirjan faktojen ja kieliasun tarkistamisesta.

Tuusulassa huhtikuussa 2024
Hannu Sokala

Johdanto: Anteeksiipyöntö

MINUN ON PYYDETTÄVÄ ANTEEKSI. Olen osallistunut suureen huijaukseen. Olen ollut pieni palanen tässä huijauksessa, enkä ole osallistunut siihen tahallani. Olen johtanut ihmisiä harhaan, mutta en tietoisesti vaan tietämättömyyttäni ja tyhmyyttäni.

Olen seurannut toimittajana taloutta koko työikäni. Tämän reilun 35 vuoden aikana en ole kertaakaan kertonut lukijoille tai televisionkatsojille, mitä pankit oikeasti tekevät tai mistä raha oikeasti tulee.

Luulin pitkään, että pankkitalous toimii näin:

- ensin kansalainen tai yritys tallettaa rahaa pankkiin,
- sitten pankki lainaa tätä rahaa sellaisille yksityishenkilöille tai yrityksille, joilla on tarvetta lisärahalle.

Tämä on se malli rahasta ja pankeista, jonka olin oppinut, enkä älynnyt sitä kyseenalaistaa.

Muutama vuosi sitten aloin törmätä ajatuksiin ja kirjoituksiin, joissa väitettiin, että malli oli virheellinen – jopa valheellinen. Huomasin pian, että kirjoituksissa oli ideaa. Luin lisää ja tajusin, että perinteisessä tavassa selittää pankkitoimintaa oli jotain pielessä – tai ainakin se jäi puolitiehen.

Vasta oman talokauppani jälkeen ymmärsin, että aiheesta kannattaisi tehdä kirja – se tarjoaisi yksittäistä lehtijuttua tai tv-ohjelmaa paremman väylän kertoa rauhassa ja perustellen, mistä on kyse.

Sitä vaan, että nyt minun on pyydetävä anteeksi uudelleen. Luetuasi tämän kirjan saatat katsoa rahaa, pankkeja ja koko taloutta uusin, epävarmoin silmin. Lähes kaikki, mitä olet luullut tietäväsi rahasta ja pankeista, on väärin.

Nykyaikainen elämä ei toimi ilman rahaa, ja pankit ovat yhä tärkeämpiä vallankäyttäjiä. Nyt on korkea aika tietää, mistä raha tulee ja mitä pankit tekevät.

NYKYAIKAISEN RAHATALOUDEN peruskurssi kannattaa aloittaa siitä hetkestä, kun useimmat meistä tekevät elämänsä suurimman taloustoimen. Olemme ostamassa asuntoa, ja tarvitsemme pankilta lainaa – vain hyvin harvalla on varaa ostaa uusi koti ilman pankkilainaa.

Hypätään hetkeen, jolloin kaikki alkaa olla valmista. Uusi asunto on löytynyt, olemme päässeet myyjän kanssa sopuun hinnasta, ja pankki on luvannut antaa lainan asunnon ostamista varten. Istumme hermostuneina pankin neuvotteluhuoneessa, allekirjoitamme asiakirjan toisensa perään ja pysymme hädin tuskin perillä siitä, mitä kaikkea tulemme hyväksyneeksi.

Sitten tulee totuuden hetki: pankkivirkailija näpsyttelee tietokoneensa näppäimistöä, ja myyjä huomaa pian ilokseen, että hänen tilillään on asunnon myyntihinnan verran enemmän rahaa kuin hetkeä aikaisemmin.

Kaikki menee niin kuin pitääkin, mutta mitä tilanteessa tapahtuu? Siirrykö lainasumma ensin ostajan pankkitilille, josta se siirryy seuraavaksi myyjän tilille?

Ei. Oikeasti pankin meille lainaama raha ei tule mistään, koska *sitä ei ollut olemassa*. Luit aivan oikein: pankki ei siirrä meille rahaa mistään, vaan se luo rahan sillä hetkellä, kun pankkivirkailija napsuttelee näppäimistön enteriä. Talletuspankeille, eli niille pankeille, joissa tavalliset kansalaiset useimmin asioivat, on annettu oikeus *luoda uutta rahaa tyhjästä*. Kerron tästä hämmentävästä ilmiöstä tarkemmin ensimmäisessä luvussa.

TOISESSA LUVUSSA KÄYN lyhyesti läpi rahan ja pankkien historiaa. Perinpohjaisen selostuksen sijaan pyrin nostamaan esiin tärkeitä ja kiinnostavia säikeitä, tapahtumia ja henkilöitä. Tämän kirjan teemalle tärkeä käännekohta oli se, kun ensimmäiset lontoolaiset kultasepät 1600-luvulla keksivät, miten he voivat anastaa asiakkaidensa varoja – ja tehdä sen täysin laillisesti.

Lisäksi kerron kahdesta uskomattomasta skotista, joiden oivallukset ovat vaikuttaneet paljon siihen, millaisessa rahamaailmassa nykyisin elämme. Toinen skoteista romutti pienen Skotlannin talouden, mutta toinen onnistui panemaan polvilleen Euroopan silloisen mahdintaan Ranskan.

KOLMAS LUKU KERTOO pankkien merkillisestä bisnesmallista: pankkien voitot kuuluvat pankkiireille mutta tappiot meille muille. Mitä enemmän pankit ottavat riskejä, sitä paremmin pankkiirit voivat – aina siihen saakka, kunnes tulee seinä vastaan.

Brittiläisen *Financial Times* -lehden arvostettu toimittaja Martin Wolf sanoo, että teollisuusmaat ovat rakentaneet pankkisektorin, joka on teoriassa yksityinen mutta käytännössä valtion holhokki.

Taloustieteen professorin Laurence Kotlikoffin mukaan länsimaailman pankkijärjestelmä on luotu romahtamaan 15 vuoden välein. Täysimittainen katastrofi oli viimeksi lähellä 2023, kun sveitsiläinen suurpankki Credit Suisse ja kolme yhdysvaltalaispankkia kaatuivat.

PANKIT OVAT SIITÄ ERIKOISIA yrityksiä, että viranomaiset yrittävät estää niitä tuhoamasta itseään.

Kysyn neljännessä luvussa, ovatko pankkiirit kuin tulitikuilla leikkiviä lapsia, joilta olisi otettava tikut pois, jos ei haluta, että talo palaa.

Pankit ovat silti lähes idioottivarma bisnes. Sen lisäksi, että pankit saavat varsin vapaasti luoda uutta rahaa, ne tietävät kotivaltion tulevan aina hätiin, jos vararikko uhkaa. Käytännössä tämä näkyy niin, että valtiot avaavat rahapussukkansa, jos tallettajat uhkaavat menettää

rahansa. Valtiota tarvitaan, koska pankeilta kerätyistä maksuista koo-
tuissa talletussuojarahastoissa on kovin vähän rahaa.

Kerron myös, miten Finanssivalvonta vastasi, kun ilmainen haluni
perustaa oman pankin. Olin ajatellut, että minäkin voisin olla hyvä
luomaan tyhjästä rahaa ja lainaamaan sitä tutuilleni.

SUOMALAISEKONOMISTI PATRIZIO LAINÀ haluaisi muuttaa pankkijär-
jestelmän nykyistä turvallisemmaksi. Hän ehdottaa järjestelmää, jossa
pankit saisivat antaa lainaa vain sen verran kuin niillä on varoja – pan-
kit eivät enää saisi luoda uutta rahaa lainoja myöntäessään. Lainàn
mallissa valtio loisi kaiken uuden rahan.

Kerron viidennessä luvussa, miten tällainen pankkimalli lopettaisi
pankkikriisit, eikä pankkeja enää tarvitsisi pelastaa veronmaksajien
rahoilla.

KUUDENNESSA LUVUSSA KERRON hämmentävästä puhelusta, jonka
sain eräänä maanantaisena iltana. Soitto tuli valtakunnan huipulta.
Puhelun aiheena olivat valtavat ohjelmat, joissa euroalueen, Britan-
nian, Yhdysvaltain ja Japanin keskuspankit olivat syytäneet markki-
noille parinkymmenen tuhannen miljardin euron edestä elvytysrahaa.
Ohjelmat rikkoivat pitkään noudatettua periaatetta, jonka mukaan
keskuspankit eivät saa rahoittaa valtioita.

Kerron myös Yhdysvaltain presidentistä Richard Nixonista, joka
reilut 50 vuotta sitten laittoi yhdellä tv-puheella rahamaailman palikat
uuteen järjestykseen. Seuraavaa suurta mullistusta kaavailee joukko
ekonomisteja, jotka ovat laatineet MMT-lyhenteellä tunnettua moder-
nia rahateoriaa. Jos lukijan aivot eivät vielä ole tehneet kuperkeikkaa,
nyt se on väistämättä edessä – MMT kääntää monet tutut talouden
totuudet pääläelleen.

NYKYINEN PANKKIMALLI voi hyvinkin olla tiensä päässä. Huimaa
vauhtia kehittyvät digirahat murentavat maata pankkien alta, kertoo
seitsemäs luku.

Toistuvat finanssikriisit aiheuttavat niin suuria vahinkoja, että pankeille on tehtävä jotain. Britannian keskuspankin entinen pääjohtaja Mervyn King on sanonut, että kaikista mahdollisista pankkitoiminnan malleista ”meillä on nyt käytössä se huonoin”.

Lukuohje

TALOUSASIASIAT OVAT ÄÄRIMMÄISEN monimutkaisia heti, kun sukelletaan edes hieman pinnan alle. Ekonomistit ovat itsekin erimielisiä suunnilleen kaikesta, mitä taloudessa tapahtuu. Oikeastaan he eivät ole yhtä mieltä edes siitä, mitä raha pohjimmiltaan on.

Vaikka taloudessa on numeroiden ja faktojen taso, ne selittävät vain pienen osan kokonaisuudesta. Tulkinnat, näkemykset ja uskomukset vaikuttavat kaikkeen. Ne tekevät talouden maailmasta lähes mahdotoman hahmottaa – ja samalla äärimmäisen mielenkiintoisen.

Perinteisesti on ajateltu, että raha on arvon mitta, vaihdon väline ja arvon säilyttäjä. Lisäksi raha voidaan käsittää luottamuksen ja uskon ilmentymänä; nykyisin rahan takeena ei enää ole kultaa, vaan rahan arvo perustuu siihen uskoon, että muut uskovat rahan arvoon. Uskoa vankistaa se, että voimme maksaa valtiolle veromme käytössä olevassa rahassa.

Tämä kirja ei ole tieteellinen tai edes puolittieteellinen esitys rahasta ja pankeista. En pyri kaikenkattavaan ja täydelliseen selostukseen rahan maailmasta. Sen sijaan tämä on oma journalistinen – yksinkertaistava ja osittain jopa liioitteleva – yritykseni hahmottaa, mistä kaikesta rahassa ja pankeissa pohjimmiltaan on kyse.

Seuraavassa luvussa kerron, miten raha nykyisin syntyy. Lisäksi käyn läpi viranomaisten pankeille laatimia sääntöjä; vakavaraisuuslaskentaa on hyvä tuntea jonkin verran, mutta tuon kohdan voi myös hypätä yli, jos ei tunne suurta paloa esimerkiksi CET1-ydinpääomaa kohtaan!

1. Kenen rahaa pankki sinulle lainaa?

”On hyvä, että kansalaiset eivät ymmärrä pankki- ja rahajärjestelmää; jos he ymmärtäisivät, vallankumous syttyisi ennen huomisaamua.”

– YHDYSVALTALAINEN AUTOTEHTAILIJA HENRY FORD

KAIKKI ME OLEMME JOSKUS tallettaneet rahaa pankkiin tai ottaneet lainaa. Samalla olemme olleet tekemisissä pankkitoiminnan suurimman salaisuuden kanssa. Me vain emme ole ymmärtäneet, mitä oikeasti on tapahtunut.

Eikä kyseessä ole varsinainen salaisuus – pankit tai viranomaiset eivät ole aktiivisesti johtaneet meitä harhaan tai valehdelleet. Sen sijaan ne ovat jättäneet kertomatta, miten nykyaikainen raha ja pankit toimivat.

Perinteinen tarina pankkitoiminnasta menee näin:

- asiakas A tallettaa esimerkiksi palkkansa pankkiin,
- pankki lainaa talletuksista kertyneitä varoja asiakkaalle B.

Jos pankkimaailma toimisi näin yksinkertaisesti, olisimme säästyneet monilta taloutta kurittaneilta talouskriiseiltä viimeisten vuosikymmenten aikana. Oikeasti pankit toimivat kuitenkin paljon monimutkaisemmin – ja ovelammin.

Mitä tapahtuu, kun ostat uuden kodin ja tarvitset pankista lainaa? Aletaan keräillä tätä mutkikasta lankakerää auki siitä hetkestä, kun olet jo läpäissyt pankkisi laina-asiakasseulan ja olet allekirjoittamassa lainasopimusta.

Kun lainasopimus on allekirjoitettu, pankin virkailija painaa tietokoneensa näppäimistön enteriä eli syöttöpainiketta, ja lainasumma ilmestyy pankkitilillesi. Huokaiset helpotuksesta, koska tämä vaihe asunnon ostamisessa on nyt hoidettu. Sinulle ei tule mieleenkään kysyä, mistä pankki siirsi rahat tilillesi, etkä osannut epäillä, ettei pankilla olisi ollut tuota rahasummaa.

Se hetki, kun rahat ilmestyvät tilillesi, on kuitenkin taianomainen. Tuolla hetkellä maailmaan syntyy jotain sellaista, mitä siellä ei aiemmin ollut.

Tilillesi ilmestynyt raha ei nimittäin siirtynyt sinulle niin, että pankki olisi koonnut sen talletusasiakkailta saamistaan rahoista. Pankin ei tarvinnut löytää tuota summaa holveistaan tai yhtään mistään.

Oikeasti pankki lainasi sinulle rahaa, jota sillä ei aikaisemmin ollut – eikä tätä rahaa ollut kenelläkään tai yhtään missään ennen kuin vasta sillä hetkellä.

Tämä on ”salaisuus”, tai ainakin omituisen hyvin piilossa pysynyt tosiasia: pankki loi saamasi rahan sillä hetkellä, kun pankkivirkailija napsautti syöttönäppäintä. Asiaa pohtineiden tutkijoiden käyttämän hienon ilmaisun mukaisesti pankki loi uutta rahaa *ex nihilo*, joka on latinaa ja tarkoittaa ’tyhjästä’.

YMMÄRTÄÄKSENI RAHAN SYNTYÄ olen tullut Finanssiala-nimisen yhdistyksen toimistoon Helsingin Ruoholahdessa. Joulukuisena ilta-päivänä lumi lentää vaakasuorassa päin ulkonaliikkujia.

Minut ohjataan toimiston neuvotteluhuoneeseen, jonne kohta saapuu yhdistyksen toimitusjohtaja Arno Ahosniemi.

Minua toisaalta jännittää, mutta samalla olo on rento. Olen kertonut etukäteen haastattelun aiheeksi vain sen, että teen kirjaa ”rahan ja

pankkitoiminnan historiasta ja kehityksestä”. En halunnut säikäyttää Ahosniemea miettimään, olisiko hän lobbarina väärä henkilö puhumaan aiheesta. Halusin puhua juuri Ahosniemen kanssa, koska hän edustaa työkseen Suomessa toimivia pankkeja.

Toisaalta olen rauhallinen, koska Ahosniemi on entinen toimittaja. Kokemukseni mukaan toimittajien – ja entisten sellaisten – kanssa voi puhua rennosti ilman, että tarvitsee esittää ymmärtävänsä esillä olevista asioista enemmän kuin todella ymmärtää.

Olemme lämmitelleet keskustelemalla Ahosniemen uraloikasta, joka vei hänet *Kauppalahden* päätoimittajan paikalta pankkien edusmieheksi. Sitten pääsen varsinaiseen asiaani.

”Siirrytään tämmöiseen periaatteellisempaan kysymykseen rahasta. Mitä mieltä olet siitä ajatuksesta, että talletuspankit nykymaailmassa luovat suurimman osan rahasta *ex nihilo*?”

Ahosniemi laittaa kädet puuskaan rinnalleen.

”Niin, se on aika filosofinen kysymys. Tuota voi lähestyä hyvin monesta näkökulmasta. Kun on keskuspankin liikkeelle lanseeraamaa rahaa eli seteleitä, ja sitten kun ihminen saa vaikka palkkarahansa ja tallettaa ne pankkiin, ja silloin ne ovat liikepankin taseessa eivätkä keskuspankin taseessa”, hän aloittaa mutta vaihtaa sitten reittiä:

”Kyllähän se on juuri näin, että liikepankit luovat suuren osan siitä... ja kuluttajan talletukset ovat merkittävä osa pankkien varantoja.”

Yritän avata Ahosniemelle logiikkaani:

”Itse asiassa kyse ei ole talletuksista, vaan siitä, että lainaraha todella luodaan tyhjästä. Pankilla ei tarvitse olla sitä rahaa, jota se lainaa. Silloinhan voidaan sanoa käsitteellisesti ja oikeastikin, että se tulee tyhjästä.”

”Tuo on sinun näkemyksesi”, Ahosniemi kuittaa.

Luotan siihen, että entiselle toimittajalle voi inttää vastaan.

”Onko siinä jokin este, että sinä et voi sanoa sitä?”

”No ei, periaatteessa se on niin kuin sinä sanot.”

En jatka inttämistä. Tätä selvemmin pankkimies ei voi myöntää, että pankit luovat rahaa tyhjästä.

TÄLLAISTA RAHAA KUTSUTAAN talouskielessä usein *fiat*-rahaksi. Kuten monet alan termit, myös fiat tulee alun perin latinasta. Merriam-Webster-sanakirjan mukaan se on *feri*-verbin subjunktiivimuoto, joka suomentuu suunnilleen tarkoittamaan muotoa ”tulkoon” tai ”tapahtukoon”.

Italialaisen automerkin jälkeen ehkä tunnetuin fiat löytyy Raamatun ensimmäisestä Mooseksen kirjasta:

”Dixitque Deus: Fiat lux. Et facta est lux.”

”Ja Jumala sanoi: Tulkoon valo. Ja valo tuli.”

Fiat voi tarkoittaa myös määräystä tai asetusta. Fiat-rahaman takana tai takuuna ei ole esimerkiksi kultaa, vaan pelkkä liikkeeseen laskijan eli valtion tai pankin määräys. Suomen Pankin neuvonantaja Karlo Kauko on nimittänyt sen ”olkoon-rahaksi”.

ENNEN TOIMITUSJOHTAJA Arno Ahosniemen tapaamista olen yrittänyt tarkistaa, miten avoimesti pankit kertovat siitä, mistä niiden asiakkailleen lainaamat rahat ovat peräisin.

Uuden rahan luominen selittyy pankkikielellä *vähimmäisvarantojärjestelmällä* – ei siis mikään ihme, että useimmat meistä eivät ole siitä kuulleetkaan. Yksinkertaistetusti järjestelmä tarkoittaa varoja, joita pankilla on vähintään oltava sen myöntämiin lainoihin verrattuna.

Vähimmäisvarantojärjestelmän vaihtoehto olisi täysvarantojärjestelmä, jossa pankit voisivat lainata asiakkailleen vain sellaista rahaa, joka niillä oikeasti on. Kaikissa maissa eletään nykyisin vähimmäisvarantojärjestelmässä.

Voisi kuvitella, että Finanssiala-yhdistyksen verkkosivuilla tätä pankkitoiminnan ydinjärjestelyä avattaisiin monesta kulmasta ja läpikotaisin niin, että paatuneinkin utelija saisi tietoa kyllikseen.

Miten kävi:

Haku ”vähimmäisvarantovelvoite”: o tulosta.

Haku ”vähimmäisvaranto”: 1 tulos.

Hakutuloksena on kymmenen vuotta vanha sivu, jolla Finanssiala kertoo ”tiukoista säännöistä sille, paljonko varoja voidaan lainata ulos”. Pankkien yhdistys kertoo, että euroalueen pankkien on pidettävä kansallisissa keskuspankeissa talletettuna vähintään yhden prosentin verran asiakkaidensa pankkitalletuksista. Toinen osa ”tiukoista säännöistä” oli se, että pankeilla on oltava tietty määrä omaa pääomaa suhteessa jokaiseen myönnettyyn lainaan.

Yritän hetken kuluttua avata tarkemmin, mitä nämä ”tiukat säännöt” oikeasti tarkoittavat.

Palataan ensin siihen, mitä löytyi, kun yritin hakea lisätietoa suoraan pankeilta. Niiden luulisi kertovan näin oleellisesta asiasta hyvinkin tarkasti.

Hain sanalla ”vähimmäisvaranto”, koska tämä haku kattaisi myös pidemmät sanamuodot.

Haku ”vähimmäisvaranto”: Nordea, OP, Danske Bank, S-pankki, Aktia: 0 tulosta.

Ei kai tässä voi olla kyse siitä, että pankit eivät halua kertoa asiasta? ”Olen yrittänyt katsoa, mitä teidän sivuillanne ja pankkien sivuilla näistä asioista kerrotaan”, sanon Ahosniemelle.

”Te tai pankit ette käytännössä kerro näistä yhtään mitään!”

”Niin... sekin on mielenkiintoista...” Ahosniemi vastaa.

Jatkan:

”Pitää olla äärimmäisen valistunut tai perehtynyt ihminen, joka sieltä pystyisi ymmärtämään, mitä nämä vakavaraisuusvaatimukset ja vähimmäisvarannot oikeasti tarkoittavat.”

Ahosniemi tuntuu jopa hieman alistuvan kohtaloonsa.

”Se on just näin.”

PANKKIIN TEHTY TALLETUS tarkoittaa, että talletetusta rahasta tulee pankin omaisuutta ja pankki saa tehdä sillä mitä haluaa. Samalla talletuksen tekijä omistaa vastaavan summan rahaa, mutta ei sitä samaa rahaa, jota hän pankkiin talletti.

Oletetaan, että asiakas tallettaa käteisenä pankkiin kymmenen 100 euron seteliä. Kun hän sitten nostaa pankista rahansa, hän ei saa noita samoja seteleitä, vaan kymmenen muuta 100 euron seteliä – tai vaikka kaksikymmentä 50 euron seteliä.

Voi myös kysyä, mitä rahat pankkiin vienyt tallettaja oikein omistaa. Suurin osa rahasta on nykyisin pelkkiä tilimerkintöjä, ja talletuskin merkitsee vain sitä, että tallettajan tilille merkitään aiempaa suurempi luku. Näitä merkintöjä asiakkaat voivat kuitenkin hyödyntää esimerkiksi laskujensa tai verojensa maksuun. Merkintöjen ydin on siinä, että pankkijärjestelmä ja sitä valvova valtio lupaavat niiden olevan käytettävissä olevaa rahaa.

Se mitä taloudessa koko ajan ”siirtyy” taholta toiselle, on itse asiassa pelkkiä lupauksia. Niin kauan kuin riittävän moni uskoo näihin lupauksiin, kaikki toimii kuten on tarkoitettu.

Tässä kirjassa pohditaan, miksi valtiot eivät ole ottaneet rahataloutta hoitaakseen, vaan ne ovat sen sijaan luovuttaneet rahan luomisen markkinan yksityisille pankeille. Tilanteen voisi muuttaa suurella rahauudistuksella – pankkien rahanluontioikeus siirrettäisiin valtiolle, joka loisi käteisen lisäksi myös sähköisen rahan. Kerron näistä ajatuksista myöhemmin, kun olemme ensin perehtyneet rahan luomisen ilmiöön hieman syvällisemmin.

Taikatempu vaihe vaiheelta

TUTKITAAN SEURAAVAKSI, mitä käytännössä tapahtuu, kun asiakas hakee pankista lainaa. Kertomus koskee kaikkia niin kutsuttuja talletuspankkeja, joita Suomessa ovat liikepankit, osuuspankit ja säästöpankit, siis esimerkiksi Nordea, OP ja Myrskylän Säästöpankki.

Seuraavassa hyödynnän rahan olemusta tutkivan Talousdemokratia-yhdistyksen kertomaa yksinkertaista esimerkkiä.

1. Matti tekee pankissa lainasopimuksen: hän saa 10 000 euron lainan. Pankki kirjaa Matin tilille 10 000 euroa.
2. Pankki kirjaa 10 000 euron lainan taseensa vasemmalle puolelle eli varoihin, koska pankilla on nyt saaminen Matilta, joka on velkaa pankille 10 000 euroa sekä mahdolliset korot.
3. Samalla pankki kirjaa Matin tilille ilmestyneen 10 000 euroa myös taseensa oikealle puolelle eli velkoihin, koska pankki on luvannut Matin käyttöön 10 000 euroa.
4. Tärkeää tässä on se, että vaiheissa 1.–3. ei ole siirretty rahaa mistään mihinkään. Pankki ei ole ottanut rahaa toiselta tililtä ja siirtänyt sitä Matin tilille. Pankki on vain tehnyt kirjanpidolliset merkinnät taseeseensa – ja lisäksi kirjannut Matin tilille lisää rahaa.
5. Matilla on nyt käytettävissään 10 000 euroa, jota hänellä tai pankilla tai kenelläkään muullakaan ei ollut ennen kuin Matti teki lainasopimuksensa. Matti voi käyttää tilinsä saldoa maksuvälineenä, koska kaikki talousjärjestelmän osapuolet pitävät sitä rahana. Sillä ei kuitenkaan ole muuta ”olomuotoa” (esimerkiksi seteleinä tai kultana), kuin pelkkä kirjaus Matin tilitiedoissa.

TARKASTEELLAAN SEURAAVAKSI VAIHE VAIHEELTA, miten rahanluonti pankeissa tapahtuu.

Mukailen tässä Osakan yliopiston apulaisprofessorin Christian Etzrodtin esitystä rahan luomisen mallista. Esitystä on yksinkertaisesti esimerkiksi niin, että siinä ei oteta huomioon lainoista tai talletuksista maksettavia korkoja.

VAIHE I

- pankki saa 1 000 euron talletuksen seteleinä,
- pankki pitää varuiksi 10 prosenttia talletuksesta eli 100 euroa (esimerkiksi tallettamalla sen keskuspankkiin).

VAIHE II

- pankki lainaa jäljelle jääneet 900 euroa autoliikkeelle,
- autoliike palkkaa 3 uutta työntekijää ja antaa kullekin 300 euron palkan,
- kaikki 3 työntekijää tallettavat palkkansa pankkiin,
 $3 \times 300 = 900$ euroa,
- pankki tallettaa keskuspankkiin 3×30 euroa eli 90 euroa, joten sen käyttöön jää $900 - 90 = 810$ euroa,
- pankilla on nyt talletuksia 1 900 euroa, keskuspankissa 190 euroa ja saamisia autoliikkeeltä 900 euroa.

VAIHE III

- pankki lainaa jäljelle jääneet 810 euroa pyöräliikkeelle,
- pyöräliike palkkaa 3 uutta työntekijää ja antaa kullekin 270 euron palkan,
- kaikki työntekijät tallettavat palkkansa pankkiin,
 $3 \times 270 = 810$ euroa,
- pankki tallettaa keskuspankkiin $3 \times 27 = 81$ euroa, joten sen käyttöön jää $810 - 81 = 729$ euroa,
- pankilla on nyt talletuksia 2 710 euroa, keskuspankissa 271 euroa ja saamisia autoliikkeeltä 900 euroa ja pyöräliikkeeltä 810 euroa.

VAIHE IV

- pankki lainaa jäljelle jääneet 729 euroa potkulautaliikkeelle,
- potkulautaliike palkkaa 3 uutta työntekijää ja antaa kullekin 243 euron palkan,
- ja niin edelleen.